

בס"ד. שיחת ש"פ שמות, כ"ג טבת, מבה"ח שבט, ה'תשי"ג.

בלתי מוגה

א. כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה היושבת בגנים גו' (הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א).

* * *

ב. מחרתו של יום הש"ק זה — מוצאי ש"ק — הוא יום ההילולא של אדמו"ר הזקן.

ובהקדמה — שאע"פ ש"אין שבת מכינה ליו"ט" וּמכש"כ לחול, הרי ביחד עם זה לאידך מצינו בנוגע ליום השבת ש"מיני" מתברכין כולהו יומין"², היינו, שמיום השבת נמשכים כל ההמשכות — הן בגשמיות והן ברוחניות — על כל ימי השבוע הבא.

והענין בזה — שהכנה גשמית לצורך הענינים (הגשמיים או הרוחניים) של ימות החול, אסורה בשבת; אבל הכנה רוחנית שעל ידה יתוסף בהמשכה מיום השבת לימות החול (הן ברוחניות והן בגשמיות) — מותרת ביום השבת.

ומזה מובן גם בנוגע להכנה הרוחנית ליום ההילולא של אדמו"ר הזקן בכ"ד טבת — שצריכה להיות ביום הש"ק זה³.

ג. כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר:

פעם אחת, בצאת אדמו"ר הזקן מחדרו, שמע את זוגתו הרבנית משוחחת עם כמה נשים, ואומרת אודותיו: "מיינער זאָגט".

— איתא בספרים⁴ שאשה לא תקרא את בעלה בשמו, מפני כבודו. ועאכו"כ כשמדובר אודות אדמו"ר הזקן, שהי' נשיא בישראל. ולכן לא קראתו זוגתו הרבנית בשמו, אלא אמרה "מיינער". —

ויאמר אדמו"ר הזקן — בניגון, כדרכו: "מיט איין מצוה בין איך דיינער, מיט מצוות וויפעל איז מען דעם אויבערשטנס" (עם מצוה אחת

ורשא" (נדפס בתו"מ — רשימת היומן ע'

שלח).

5) ראה דרכי חיים ושלום סתתרט"ג.

וש"נ.

1) ביצה ב, ב.

2) זח"ב סג, ב. פח, א.

3) חסר קצת (המו"ל).

4) "היום יום" כג שבט — מ"אלול רצ"ד. וש"נ.

— הנני שלך, עם קיום המצוות — עד כמה אנו של הקב"ה), ונשען על מזוזת הפתח, און האט זיך פאַרדביקות.

כשנתעורר מדביקותו אמר: "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה", ע"י בנות ציון נעשית היציאה ("צאינה") מהגבלת הכלי, והראי' ("וראינה") באלקות ("במלך שלמה", "מלך שהשלום שלו").

ד. ויש לבאר סיפור זה ע"פ דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר* — אודות אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שכאשר ראה מאורע מסויים (שגם אחרים ראוהו), ביאר תוכנו בעבודת ה':

תורת החסידות מלמדת לקחת את הפנימיות של כל דבר, גם דבר פשוט, וללמוד מזה הוראה בעבודה.

וכיון שכן, הרי לא יפלא אשר מתיבה אחת ששמע אדמו"ר הזקן מזוגתו הרבנית, ניתוספו ענינים בתורת החסידות, בניגונים ובעבודה.

ה. וביאור הדברים:

מבואר בחסידות⁹ ש"מצוה" היא מלשון צוותא (וחיבור), היינו, שע"י קיום המצוות נעשה צוותא וחיבור של האדם שמקיים המצוה עם הקב"ה, מצוה המצוות.

והמשל לזה¹⁰ — מחכם גדול המצוה לאיש פשוט לעשות איזה דבר עבורו: חכם גדול שכל מהותו הו"ע החכמה והשכל — הרי איש פשוט שאינו עוסק במושכלות, לא זו בלבד שאינו תופס מקום אצלו, אלא עוד זאת, כאילו אינו בעולם כלל, שכן, אצל חכם גדול, מציאות שאינה שכל אינה נחשבת למציאות כלל. אמנם, כאשר החכם מצוה לאיש פשוט לעשות איזה דבר בשבילו, והאיש הפשוט מקיים את ציווי החכם — אף שמקיימו לפי כחו — אזי נעשה צוותא וחיבור בין האיש הפשוט להחכם גדול.

ודוגמתו בנמשל בנוגע לקיום המצוות — שאע"פ שמציאות הנבראים אינה בערך כלל אליו ית', וגם קיום המצוות שלהם אינו אלא לפי כחם, מ"מ, נעשה עי"ז צוותא וחיבור עם הקב"ה.

9) לקו"ת בחוקתי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.

10) אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"י ע' שסט

(נעתק ב"היום יום" ח חשון). סה"מ ה'ש"ת ע' 73. ועוד.

6) שה"ש ג, יא.

7) שהש"ר פ"א, א (יא).

8) אג"ק שלו ח"ג ע' רפט ואילך (נעתק

(בקיצור) ב"היום יום" ט אייר). וראה כתר שם טוב בהוספות סרכ"ג ואילך. וש"נ.

ומזה מובן גם בנוגע לצדיקים שדומין לבוראם¹¹:
 כשם שבנוגע להקב"ה, אף שהנבראים אינם בערך אליו כלל, מ"מ,
 כאשר מקיימים מצוותיו של הקב"ה, לפי כחם, נעשים בצוותא ו(יתירה
 מזה ב)חיבור עם הקב"ה — כך גם בנוגע לצדיקים, אף שאין אנו בערך
 אליהם כלל, ומצד גודל מעלתם אין לנו שייכות אליהם, מ"מ, ע"י לימוד
 תורתם שבה הכניסו את עצמותם¹², הרי, עם היות שאין אנו מבינים את
 המאמרים אלא לפי השגתנו בלבד, נעשה עי"ז צוותא וחיבור עם בעל
 המאמר, ועד שנעשים "זיינע" (שלו) — כלשון אדמו"ר הזקן בסיפור
 הנ"ל: "דיינער".

ו. וענין זה מודגש במיוחד בנוגע ללימוד ספר התניא¹³:

כ"ק מו"ח אדמו"ר כותב במכתבו הידוע¹⁴ ש"ספר התניא הוא ספר
 התורה שבכתב בתורת חסידות חב"ד". כלומר: כשם שבגליא דתורה יש
 תורה שבכתב ותורה שבעל-פה, כך יש גם בתורת החסידות תורה שבכתב
 ותורה שבעל-פה, וה"תורה שבכתב" דתורת החסידות הוא ספר התניא.
 ובתושב"כ — הן בתושב"כ כפשוטו, חומש, והן בתושב"כ דתורת
 החסידות, ספר התניא — מודגש ביותר שההבנה שלנו אינה אלא לפי
 השגתנו בלבד, כפי שממשיך כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתב הנ"ל¹⁵: "התניא
 הוא כחומש. כל ישראל, מגדול שבגאונים עד הקטן שבקטנים, לומדים
 חומש, וכל אחד לפי ערכו יודע מה שיודע, ואין שום אחד יודע מאומה,
 וכל הגדול יותר יודע יותר הפלאות המושג".

ובכן: אע"פ שהלימוד שלנו בספר התניא אינו אלא לפי השגתנו
 בלבד, מ"מ, ע"י לימוד התניא בכל יום — ע"פ ה"מורה שיעור" שסידר
 כ"ק מו"ח אדמו"ר ללימוד תניא בכל יום (שורות אחדות עכ"פ) — נעשה
 צוותא וחיבור עם נשיאינו הגדול, אדמו"ר הזקן (שהי' נשמה חדשה¹⁶),
 שהכניס את עצמותו בספר התניא.

ז. ועוד כותב כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתב הנ"ל¹⁷:

"סיפר בן רבינו (אדמו"ר האמצעי) .. (ש)בגלל המסירת נפש הלזו

14) אג"ק שלו ח"ד ע' רסא.

15) שם ס"ע רסז.

16) לקו"ד ח"ג תעח, א ואילך. סה"ש

תש"ה ע' 127 ואילך.

17) שם ס"ע רסד ואילך.

11) רות רבה פ"ד, ג. וראה בר"ר פס"ז, ח.

במדב"ר פ"י, ה. אסת"ר פ"ו, ב.

12) ראה לקו"ש חכ"ז ע' 24. וש"נ.

13) ראה גם מכתב כ"ו שבט שנה זו

(אג"ק ח"ז ע' קנח).

(של רבינו הזקן) על תורת החסידות, פסקו בכי"ד של מעלה, אשר בכל ענין של תורה יראת שמים ומדות טובות תהי' יד מקושריו והולכי בעקבותיו על העליונה".

ומובן, שכאשר לומדים תניא בכל יום (שורות אחדות עכ"פ) נעשים בכלל "הולכי בעקבותיו" (של אדמו"ר הזקן),

— ויש לבאר דיוק הלשון "הולכי בעקבותיו"¹⁸, שעם היות ה"עקב" דרגא היותר תחתונה באדם, הרי לאידך, יש מעלה בהעקב דוקא, שהוא בטל להנפש וקשור עם הנפש יותר מכל שאר האברים (כמבואר במאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר שיצא לאור זה עתה¹⁹). ודוגמתו בנדו"ד, שעם היות הלימוד שלנו לפי השגתנו בלבד, בחי' עקב, נעשה עי"ז צוותא וחיבור עם העצם של אדמו"ר הזקן —

ובמילא, בכל ענין של תורה יראת שמים ומדות טובות, תהי' ידם על העליונה.

ח. והמכוון ב"ידם על העליונה" הוא לא רק לגבי מנגד שמבחוץ (שכאשר ישנו מנגד מבחוץ, תהי' ידו על העליונה לנצח), אלא גם לגבי ה"מנגד" שבו גופא, אשר לפעמים יכול להיות שהמנגד שבו יהי' גדול יותר מאשר המנגד שמבחוץ.

— מספרים אודות החסיד ר' שמואל מונקעס, שבבואו בפעם הראשונה לליאזנא, הגיע באמצע הלילה, כאשר כל בתי העיירה היו שרויים בעלטה, ובחפשו מקום ללון, הבחין שבאחד הבתים מאיר עדיין אור. — הי' זה ביתו של אדמו"ר הזקן. דפק ר' שמואל בדלת, ונכנס לביתו של אדמו"ר הזקן, באמרו שרוצה ללון כאן. אמר לו אדמו"ר הזקן: וכי לא מצאת לך בית אחר היכן ללון בו? השיב לו ר' שמואל: גם בית זה הוא בית יהודי. אמר לו אדמו"ר הזקן: אקרא איפוא את הגוי שיגרש אותך. נענה ר' שמואל ואמר: "רבי, מיין גוי איז גרעסער פון אייער גוי" ... ומזה התחילה התקשרותו של ר' שמואל מונקעס אל רבינו הזקן.

וזוהו המכוון ב"ידם על העליונה" — שיהי' הנצחון על המנגד שבו, הגוי שבו, לבטלו מכל וכל,

(פ"ה) — קונטרס קה (כא טבת תשי"ג).
נדפס לאח"ז בסה"מ קונטרסים ח"ג ע' קכד.
סה"מ תרפ"ה ע' רסב ואילך.

(18) ראה גם שיחת י"ט כסלו סכ"ב (לעיל)
ע' 225.)
(19) ד"ה אין הקב"ה בא בטרוניא, תרפ"ה

ועי"ז יתבטל במילא גם המנגד שמבחוץ — כיון שכל מציאותו באה מהמנגד שבו.

ולהעיר, שענין זה (שמציאותו של המנגד שמבחוץ באה מהמנגד שבו) אינו רק ע"פ חסידות, אלא זוהי גמרא מפורשת: בנוגע "להתגרות ברשעים" — מחלקת הגמרא²⁰ בין "צדיק גמור" שמותר לו להתגרות ברשעים, ל"צדיק שאינו גמור", שאסור לו להתגרות ברשעים, שכן, "רשע .. צדיק ממנו בולע, צדיק גמור אינו בולע". ונמצא, שהאפשרות להיות "רשע בולע צדיק" אינה אלא מצד ה"רשע" שבו ("זיין אייגענער רשע"), שאינו צדיק גמור. ומזה מובן שכאשר בטל המנגד שבו, אזי נתבטל בדרך ממילא המנגד שמבחוץ.

* * *

ט. בנוגע לאורחים — מצינו שיש להם שייכות לשבת:

(א) מסופר בגמרא²¹ "רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר רב נחמן, קריבו לי' תלת סאוי טחיי (רקיקין טחין פניהן בשומן אלי' או בשמן), א"ל מי הוה ידעיתון דאתינא, אמרו לי' מי עדיפת לן מינה" (כלום אתה חשוב לנו מן השבת, לכבוד שבת הכנוס, ולא היינו יודעים שתבוא).

ומזה שנתנו לאורח מאכל שהכינו לכבוד שבת, מוכח, שאורח יש לו שייכות לשבת.

(ב) בנוגע לשבע ברכות במשך כל שבעת ימי המשתה (נוסף על השבע ברכות שמברכים בשעת נישואין), כשיש פנים חדשות²² — הרי שבת עצמה נקראת פנים חדשות²³.

ומזה מובן שאורח — פנים חדשות — יש לו שייכות לשבת.

י. וביאור השייכות של אורח לשבת:

החילוק שבין ששת ימי החול ליום השבת הוא — שבששת ימי החול עוסקים בענינים גשמיים, ואילו ביום השבת עוסקים בענינים רוחניים.

ובפרטיות יותר:

בנוגע לבעלי עסק החילוק הוא בפשטות — שבימי החול עוסקים בעניני מסחר וכיו"ב, הקשורים עם ל"ט מלאכות שהם עובדין דחול,

22) טושו"ע אה"ע סס"ב ס"ז.

23) שם ס"ח.

20) ברכות ז, ב.

21) שבת קיט, א (ובפרש"י).

ואילו ביום השבת בטלים מההתעסקות בענינים אלו ומתפנים לעסוק בענינים רוחניים, לימוד התורה (דף גמרא, עין יעקב, פרק תניא, מאמר חסידות), ועבודת התפלה.

ובנוגע ליושבי אוהל, שגם במשך ימי החול עיקר עסקם בלימוד התורה, החילוק הוא — שבימות החול עיקר לימודם בחלק התורה שבו מדובר אודות ענינים גשמיים, נגלה דתורה, וביום השבת לומדים חלק התורה שבו מדובר אודות ענינים רוחניים, פנימיות התורה²⁴.

והטעם שבימי החול עוסקים בענינים גשמיים וביום השבת בענינים רוחניים, הוא, לפי שכן הוא למעלה — שהתהוות שמים וארץ היתה בששת ימי המעשה, ובשבת נאמר²⁵ "ויכולו השמים והארץ גו'", וכמ"ש²⁶ "ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש".

וכיון שלפני השבת וגם לאחרי השבת עוסקים בענינים גשמיים, ורק ביןתיים — במשך יום השבת — בטלים מההתעסקות בענינים גשמיים ומתפנים לעסוק בענינים רוחניים, והיינו, שבעצם שיך האדם לענינים גשמיים, אלא שלפי שעה פועל על עצמו "שלא להרהר כלל בעסקיו, אלא יהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשוי"²⁷, אף שבעצם אינו אוחו בזה ("ער האלט ניט דערביי") — נמצא, שביום השבת הרי הוא בבחינת "אורח".

ועי"ז שביום השבת נמצאים במעמד ומצב של אורח, פועלת ההתעלות שביום השבת על ימות החול שגם בהם יהי' "שבת'דיקער", והיינו, שגם בשעה שעוסק בעניניו הגשמיים, לא יהי' שקוע לגמרי בזה²⁸.

יא. ומזה מובן גם בנוגע ל"אורח" שמגיע לכאן — שאצלו הרי זה מעמד ומצב של שבת,

— אחד החסידים²⁹ שהגיע אל כ"ק מו"ח אדמו"ר מלעמבערג לאטוואָצק, ביקש שהרבי יאמר "חסידות". וכשומר הרבי שזמן אמירת חסידות הוא ביום השבת, השיב החסיד, שבכואו אל הרבי הרי זה אצלו

(28) ראה גם ד"ה ויקהל דש"פ ויק"פ דאשתקד (תו"מ ח"ה ע' 71. לקו"ש ח"א ע' 189 ואילך).

(29) ראה גם תו"מ ח"א ס"ע 26. וש"נ.

(24) ראה לקמן סכ"א.

(25) בראשית ב, א.

(26) תשא לא, יז.

(27) שו"ע אדה"ז או"ח סש"ו סכ"א.

שבת. בשמעו את דבריו, קרא הרבי את חאטשע³⁰, ואמר לפניהם מאמר חסידות! —

וכיון שכן, הרי במשך זמן היותו כאן, עליו לפנות ולרוקן את עצמו ולצאת מכל ההגבלות שיש לו בהיותו בביתו מצד הסביבה כו', ולדוגמא: להיותו עשיר ומכובד, "א מזרח איד", צריך להיות לבושו באופן מסויים, ואין זה מתאים שיהי' לו עסק עם בחורי ישיבה, וכיו"ב בשאר הגבלות.

יש לייקר את הזמן שנמצאים כאן, אשר, עם היותו זמן קצר, יכולים לפעול בו יותר ממה שיכולים לפעול במשך זמן ארוך בהיותו בביתו, כיון שבהיותו כאן אינו מוגבל בכל ההגבלות שמוגבל בהיותו בביתו.

והזמן שנמצא כאן יפעל גם על משך הזמן שיחזור לביתו, שגם אז לא יהי' מושקע כו'³¹, ויהי' ניכר עליו היותו חסיד ליובאוויטש,

— ע"ד הסיפור³¹ שר' שמואל מונקעס עם קבוצה של חסידים חזרו פעם מהתועדות (בהיותם "אויפגעלייגט"...) דרך ביתו של רבינו הזקן. קפץ ר' שמואל ונתלה על שער החצר, כשרגלו תפוסה למעלה וראשו למטה. פנו אליו חבריו החסידים ושאלוהו: שמואל, או ר' שמואל — כפי שנהגו לקרותו — מה פשר מעשה-קונדס זה?! והשיב להם: בנוהג שבעולם שכאשר עוברים על יד "חייט", רואים שתלויים "מספריים", על יד "סנדלר" תלוי "נעל", וכיו"ב. וכמו כן כשעוברים על יד ביתו של הרבי, צריכים לראות שתלוי "חסיד" ... —

ע"ד האמור לעיל שיום השבת פועל על כל ימות החול שגם בהם יהי' במעמד ומצב נעלה יותר.

יב. (כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בבת שחוק): אין כוונתי לומר מוסר, שכן, אמירת מוסר אינה דרכה של ליובאוויטש³², כי, נוסף לכך שחבל על הזמן, הרי מוטב לפעול על הזולת בדרך של קירוב, ע"י טפיחה על השכם.

(כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה לא' האורחים ואמר:)

אין הכוונה שבשובכם לביתכם אין לכם לעסוק בענינים גשמיים. — יתן לכם השי"ת גשמיות, ותראו "קונץ" שביכלתכם לעשות מזה

(31) ראה גם תו"מ ח"ג ס"ע 224 ואילך. וש"נ.

(30) ר' יחזקאל פייגין — מזכירו של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ (ראה אודותו — סה"ש תרפ"ד ע' 51 הערה 1. וש"נ).

(32) ראה גם שם ע' 317. ח"ד ס"ע 66.

רוחניות, כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר³³ בשם אדמו"ר הזקן שהקב"ה נותן לבני ישראל גשמיות, ובני ישראל עושים מהגשמיות רוחניות;

אמנם, כדי שתוכלו לעשות מהגשמיות רוחניות, העצה לזה, שבמשך הזמן הקצר שהנכם נמצאים כאן תתפנו לגמרי מענינים גשמיים ותעסקו אך ורק בענינים רוחניים, ואז, גם בשובכם לביתכם יהי ניכר עליכם היותכם "א" ליובאוויטשער",

— דבר המתבטא בין השאר גם באופן ההנהגה³⁴ כאשר מגיע "משולח"³⁵... ולא עוד אלא שכאשר עובר משך זמן וה"משולח" לא הגיע, הרי הוא בעצמו שולח אחריו ומזמין אותו שיבוא, כיון שהוא (והעיירה כולה) מרגיש את עצמו מדוכדך ("פאראומערט") מרוב בדידות — ואז עושים מהגשמיות שנותן הקב"ה — רוחניות.

* * *

יג. על הפסוק "לך ואספת את זקני ישראל" שבפרשת השבוע³⁵ — אמרו חז"ל³⁶ "מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם, היו במצרים ישיבה עמהם, שנאמר לך ואספת את זקני ישראל".

ובהקדמה — שלכאורה אינו מובן השייכות ד"זקני ישראל" ל"ישיבה", הרי בישיבה לומדים תלמידים צעירים דוקא, ולא "זקני ישראל"?!

ואף שיש לפרש ש"זקני ישראל" קאי על "זקן שקנה חכמה"³⁷, מ"מ, כיון שיש גם מקום לפרש "זקני ישראל" כפשוטו, הרי, כשכוונת הכתוב היא ל"ישיבה" שבה לומדים צעירים, ה"ה כתוב צריך לומר לשון כזה שאינו נותן מקום לטעות שמדובר אודות זקנים כפשוטם, ולא אודות בני הישיבות!?

והביאור בזה — בפשטות:

כאשר הקב"ה אומר למשה רבינו "לך ואספת את זקני ישראל גו", "ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו גו' נלכה נא גו"³⁸ — הרי מובן וגם פשוט שלמלך מצרים הולכים עם הזקנים; לא עם תלמידי הישיבות, אלא עם ה"הנהלה".

(35) ג, טז.

(36) יומא כח, ב.

(37) קידושין לב, ב.

(38) שם, יח.

(33) אג"ק שלו ח"ב ע' רסה (נעתק

ב"היום יום" כז טבת). וראה "היום יום" כט אדר שני. כז אלול.

(34) ראה גם תו"מ ח"ה ס"ע 208 ואילך.

אמנם, בפסוק זה מרומז גם ש"לא פרשה ישיבה מהם", דכיון ש"אם אין גדיים אין תיישים"³⁹, הרי העובדה שישנם "זקני ישראל" מוכיחה שישנם "ישיבות" שמהם גדלו "זקני ישראל", שאותם לקח משה רבינו עמו בלכתו אל פרעה להוציא את בני ממצרים.

יד. וזהו⁴⁰ גם מ"ש⁴¹ "ואת יהודה שלח גו' להורות לפניו גשנה", ומפרש רש"י בשם המדרש⁴² "לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה":

כאשר הקב"ה צוה ליעקב לילך למצרים, דאג יעקב מקודם לכן — "לפניו" — שיהיו שם ישיבות. למרות שהקב"ה הבטיחו שילך עמו, כמ"ש⁴³ "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" — השתדל יעקב להכין לפניו כן ישיבות, ורק אז הלך למצרים יחד עם הקב"ה, משום שהישיבות הן יסוד קיום בני ישראל.

הישיבות שיסד יעקב אבינו התקיימו בכל משך הזמן שהיו בני ישראל במצרים, כנ"ל ש"מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם, היו במצרים ישיבה עמהם, שנאמר לך ואספת את זקני ישראל".

בכל הזמנים ובכל המקומות בהם היו בני, אפילו בגלות מצרים שהיתה גלות קשה מאד, היו ישיבות בהן ישבו ולמדו תורה, שכן, כאמור, הישיבות הן יסוד קיומו של עם ישראל.

טו. גלות מצרים היתה הגלות הקשה ביותר מכל הגלויות, אפילו מהגלות הנוכחית — מצד כמה ענינים:

(א) גלות מצרים היתה לפני מתן תורה. אף שגם אז למדו תורה, כנראה ממאמרי רז"ל רבים, ובכללם מאמר זה גופא ש"מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם", מ"מ, כיון שלימוד התורה שלהם הי' בכח עצמם, הרי המקום היותר נעלה שבכחו של נברא להגיע אליו — אינו אלא עד שורש הנבראים, ולא למעלה מזה⁴⁴.

(ב) גלות מצרים היתה הגלות הראשונה של עם ישראל, ולכן הי' קשה מאד לסבול אותה. כפי שרואים באדם שאירע לו אסון רח"ל,

(42) תנחומא (באבער) ויגש יב. יל"ש שם רמז קנב.

(43) שם, ד.

(44) ראה לקו"ש ח"א ע' 40 ואילך.

(39) ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב. ועוד.

(40) מכאן ועד סוסי"ט — הוגה ע"י כ"ק

אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"א ע' 95 ואילך.

(41) ויגש מו, כח.

שבפעם הראשונה קשה לו מאד לסבול אותו, ואילו כשנשנה אסון זה רח"ל, אין זה קשה כל כך, לפי שכבר "הורגל" לכך.

ג) במצרים היו כל בנ"י ביחד. משא"כ בגלויות שלאח"ז — "צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות"⁴⁵. כשיהודים נמצאים במקומות שונים, הרי כאשר מייסרים יהודים במקום אחד — ניתן ליהודים במקום אחר לתפוס את הנשימה ("איבערנאָפן דעם אָטעם"), וגם, לעזור ליהודים הנמצאים במצב הקשה. לעומת זאת במצרים, היו כל ישראל במקום אחד ותחת ממשלה אחת.

ד) מצרים היתה ארץ קשה מאד, שאפילו עבד⁴⁶ לא הי' מסוגל לברוח משם, וכאן היו צריכים לצאת ממצרים ששים רבוא איש לבד מנשים וטף.

בכל זאת, מבלי הבט על כל הקשיים, לא פרשה ישיבה מהם. תמיד היו ישיבות בהם ישבו ולמדו תורה.

טז. כבר דובר פעמים רבות שהתורה אינה ח"ו ספר היסטורי, אלא כל ענין וסיפור, ואפילו כל אות שבתורה, מהווים הוראה לכל זמן ולכל מקום.

יש כאלה הטוענים, שעתה אין הזמן מתאים לקיום ישיבות. במצב קשה שכזה די גם ב"תלמוד תורה", ואם כבר ישיבות — לא ישיבות כפי שהיו בעבר כו'.

על כך היא ההוראה מגלות מצרים: שם, במצרים, הי' המצב קשה הרבה יותר מאשר עתה, ובכל זאת לא ערכו חשבונות ולמדו תורה. יתר על כן: לא זו בלבד שלא ערכו חשבון מהמצב הקשה של הגלות, אלא שגם אף לא ערכו חשבונות לאיזו דרגא מגעת התורה, אם לשורש הנבראים, או למעלה מזה. וא"כ, בימינו כשהגלות קלה הרבה יותר מאז, ולימוד התורה נעלה הרבה יותר מאז — ודאי שאין לערוך חשבונות, ויש צורך בישיבות.

יז. וכן הוא בנוגע להחזקת ישיבות:

יש מי שטוען שעתה מצבו דחוק — דוחק במוח ודוחק בכיס — ורק כאשר יאכל, ישתה ויישן כל צרכו, וירווח לו בכיסו, אזי יתן לישיבה, ואף יבצע מסירת נפש ויתן את ילדיו לישיבה עד גיל שלש עשרה שנה.

46) מכילתא ופרש"י יתרו יח, ט.

45) פסחים פז, ב.

צריכים לומר לו: מצרים היתה גלות קשה יותר. אפילו תבן משלהם לא הי' לבנ"י, והי' עליהם לשוטט במדינה זרה לחפש תבן, בשעה שהנוגשים עמדו עם שוט על הראש ועל הכתף⁴⁷, ולמרות זאת — תבן משלהם לא הי' להם, אבל ישיבות החזיקו.

יח. בגמרא⁴⁸ יש דיון, היכן גרוע יותר לאדם לעבור — ברחוב של זונות או ברחוב של עבודה זרה. לכאורה יש להבין: המעבר ליד זונות אינו רצוי מצד הראי', כיון שגם ראי', אפילו ללא הרהור — מעוררת, כידוע⁴⁹, אבל מה איכפת המעבר ליד עבודה זרה? הטעם של ראי' אינו שייך לכאן, שהרי מה יראה מלבד עצים ואבנים? אך הטעם הוא: כל דבר משפיע על האויר שמסביב לו, ובמקום שנמצאת טומאה, יש באויר זה המשכת הטומאה, ואויר זה עלול להשפיע על האדם⁵⁰.

כלפי מה הדברים אמורים?

אויר הרחוב, בו שוררת הדעה שאין זמננו מתאים לישיבות — השפיע גם על חלק מתלמידי הישיבות.

יש תלמידים הטוענים, שקשה להם ללמוד כפי הראוי, מפני שהם חייבים תחלה להבטיח לעצמם פרנסה⁵¹. אין ביכולתו ללמוד בשלוה מפני שדוחקת במוחו המחשבה: במה יפרנס את ילדיו שהקב"ה יתן לו לאחר שיגיע לעונת השידוכים, ויעסקו בדבר, וימצא את בת זוגו, וישתדך, וינשא, ואח"כ יוולדו ילדים בשעה טובה ומוצלחת. כן דואג הוא מה ישאיר להם לאחר מאה ועשרים שנה. ובמילא יוצא הוא לרחוב — עכ"פ כח ההעמקה שלו יוצא לרחוב — וחושב על "תכלית" של פרנסה⁵².

(47) פרשתנו ה, ו ואילך.

(48) ע"ז יז, א.

(49) זבים פ"ב מ"ב. וראה גם קונטרס העבודה פ"ב.

(50) אודות השפעת האויר — ראה גם "היום יום" יא טבת (מסה"ש תש"ב ע' 116).

אג"ק ח"א ע' רלה ואילך.

(51) איתא בגמרא (ב"ב עח, ב) "בואו ונחשוב חשבוננו של עולם", ומבואר בחסידות (ראה סה"מ תרצ"ו ס"ע 116 ואילך. וש"נ) שקאי על המלחמה נגד היציה"ר ונה"ב. — אבל בחורים הנ"ל מפרשים מאמר זה ("בואו ונחשוב חשבוננו של עולם") — כפשוטו,

שצריכים לחשוב אודות "תכלית" (מהנחה בלתי מוגה).

(52) ברוסיא, תחת משטרו של סטאלין, כשהיו צריכים להתחבא כדי לקיים מצות תפילין (לא רק תפילין דר"ת, אלא גם תפילין דרש"י...), והי' קשה לשמור שבת (מי ששמר שבת לא הי' יכול להסתדר בפרנסה), וכדי לטבול במקוה היו צריכים לנסוע מרחקים עצומים, וכיו"ב בשאר עניני תומ"צ — שם לא הי' איכפת שום דבר. לא הי' דוחק במוח, וגם לא בנעל... וישבו במרתפים ולמדו תורה; ואילו כאן — דוחקת המחשבה ע"ד פרנסה, וכל זה — אף שלא מדובר אודות דברים

מנין באה הרגשה כזו לתלמידי ישיבות? — מאויר הרחוב, כנ"ל, שכן למרות שכ"ק מו"ח אדמו"ר אמר⁵³ שהקרח (בארה"ב) כבר ניזוז ("די אייז האָט זיך שוין גערירט") — הרי עדיין יש חילוק ומרחק בהקרח בין היותו ניזוז לבין היותו רותח ב"הוי" אלקיך אש אוכלה הוא⁵⁴. נוסף לכך נותרו גם שיריים מן העבר, וסוג זה של תלמידים סופג מן השיריים הללו.

יט. יש אמנם לימוד זכות עליהם, שהדבר בא בגלל האטמוספירה של הסביבה, אבל, לא כך צריך להיות, וגם על זה ישנה הוראה מהנ"ל: במצרים — נוסף על כך שהיתה גלות קשה כאמור, היו בני ישראל דחוקים ולחוצים כל כך עד שלא קלטו כל מחשבה ע"ד יציאה מן הגלות. בשעה שמשה רבינו הביא את בשורת הגאולה — "לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה"⁵⁵, ובכל זאת, הרי אפילו קודם שבא משה ואמר "פקדתי"⁵⁶, לא ערכו חשבונות מה תהי' ה"תכלית", אלא ישבו בישיבות ולמדו. ומכל שכן עתה לא צריך הראש להיות דחוק מהמחשבה "מה תהא התכלית", וצריכים לשבת וללמוד ללא חשבונות.

ובפרט שעתה העבודה היא קלה הרבה יותר מאז, כידוע⁵⁶ שר"ב ניצוצות מתוך רפ"ח הניצוצות שנפלו, נתבררו בגלות מצרים, כמ"ש⁵⁷ "וגם ערב ר"ב עלה אתם", ולא נשארו אלא פ"ו ניצוצות, בגימטריא אלקים, וגם מתוך פ"ו הניצוצות גופא, הרי במשך הזמן ביררו בני", בזיעה ובדם ("מיט שווייס און מיט בלוט"), רבים מהם, ולא נשארו אלא "פכים קטנים" שצריכים עדיין לבררם⁵⁸.

ובמילא העבודה קלה בהרבה, שכן: א) נשאר רק מיעוט לברר. ב) ישנו הסיוע של הניצוצות שכבר התבררו.

כ. כוונת הדברים — לא לשם אמירת מוסר, כנ"ל (סי"ב) שאין זה דרכה של ליובאוויטש, אלא בנוגע לפועל:

בשבוע הבא⁵⁹ תתקיים — אי"ה — החגיגה השנתית ("באַנקעט")

56) ראה כנפי יונה ח"ג סנ"ו. הובא במג"ע אופן נח. תו"א בא ס, ג. ובכ"מ. 57) בא יב, לח.

58) ראה גם תו"מ ח"ב ע' 181 ואילך. 59) ביום ראשון לפרשת בא, שני בשבט. וראה גם שיחת יום ה' פ' האזינו, וא"ו תשרי ס"ח (לעיל ע' 20). וש"נ.

המוכרחים, לחם וכיו"ב, כמו ברוסיה, אלא אודות ענינים של מותרות כו' (מהנחה בלתי מוגה).

53) ראה סה"מ תש"י ס"ע 190 ואילך.

54) ואתחנן ד, כד.

55) וארא ו, ט.

של הישיבה, ובה תערך מגבית לטובת הישיבה. ובודאי ישתתפו כולם ויתנו עבור הישיבה כו'.

וכאשר מסייעים בהחזקת הישיבות שמתנהלים ברוחן של הישיבות שהיו בזמן האבות ומשה רבינו, הרי נוסף לכך שעי"ז מקבלים חלק בלימוד התורה של תלמידי הישיבות⁶⁰ — מסייעים בהכנה להגאולה העתידה, כמו שהי' ב"ימי צאתך מארץ מצרים"⁶¹, שתלמידי הישיבות נעשו "זקני ישראל" שהוציאו את בני"מ מצרים.

*

כא. כאן המקום להבהיר איזה ענינים בהמשך להמדובר לעיל: בנוגע להמוזכר לעיל (ס"י) שיום השבת הוא הזמן ללימוד פנימיות התורה — יכולים לבוא "שפיץ-חב"ד'ניקעס" ולפרש את הדברים שבשבת לא צריך או "אסור" ללמוד נגלה דתורה.

ולכן, יש צורך להבהיר שאין האמת כן, אלא ודאי שביום השבת יכולים וצריכים ללמוד גם נגלה דתורה (נוסף על אמירת פרק "איזהו מקומן" קודם התפלה), וכמפורש בדברי אדמו"ר מהר"ש⁶² שביום השבת צריך ללמוד ב' שלישים בנסתר ושליש נגלה.

וכמו כן סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר⁶³ אודות הנהגת אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע,

— ומזה מובן שכן נהג בעצמו. בכלל הי' כ"ק מו"ח אדמו"ר ממעט ביותר לדבר אודות עצמו, וכשהי' רוצה לספר אודות עצמו, הי' מספר זה אודות אביו —

שגם ביום הש"ק ואפילו ביוהכ"פ, "שבת שבתון"⁶⁴, הי' לומד את השיעורים הקבועים שהיו לו בכל יום ויום, כולל גם השיעורים בנגלה דתורה (כפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר בהזדמנות אחרת⁶⁵ סדר השיעורים בפרטיות).

ואף שלימוד נגלה דתורה — חלק התורה שמדבר אודות ענינים גשמיים (כנ"ל ס"י) — קשור עם עבודת הבירורים⁶⁶, ובשבת בורר

60) ראה רמ"א יו"ד סרמ"ו, ובנ"כ.

61) מיכה ז, טו.

62) אג"ק שלו ע' יג.

63) נדפס בתו"מ — רשימת היומן ע' (לעיל ע' 189. לקו"ש ח"א ע' 53).

64) אחרי טז, לא. אמור כג, לב.

65) נדפס בתו"מ שם ע' קצב.

66) ראה גם שיחת בדר"ח כסלו ס"א

אסור⁶⁷, הרי, ביום הש"ק, גם לימוד נגלה דתורה אינו ענין של בירורים³. וכשם כשהאכילה דיום השבת אינה ענין של בירורים כמו האכילה דימות החול, אלא באופן נעלה יותר⁶⁸.

כב. כמו כן יש להבהיר בנוגע להמדובר לעיל (סי'ז"כ) אודות הנתינה עבור הישיבה:

מבואר בחסידות⁶⁹ ש"כסף" ו"זהב" קאי על אהבה ויראה, ואדרבה, אהבה ויראה הם הכסף והזהב האמיתיים.

ובמילא, יכול משהו לחשוב שהדברים האמורים ע"ד נתינת כסף עבור הישיבה, מכוונים רק לאלה שאינם שייכים לכסף וזהב רוחניים, משא"כ אלה השייכים לכסף וזהב רוחניים — מהם דורשים ענינים אחרים.

מה לו — טוען הוא — ליתן כסף גשמי, בשעה שיכול הוא — בהיותו מהמצויינים שבחסידים גופא — ליתן עבור הישיבה כסף וזהב רוחניים, שהם הכסף וזהב האמיתיים.

צריכים להבהיר איפוא שאין האמת כן, ובשעה שעורכים מגבית, צריכים גם הם (אלה השייכים לכסף וזהב רוחניים) ליתן כסף וזהב גשמיים, ואדרבה: נתינת כסף וזהב גשמיים דוקא — מהוה הוכחה שיש לו כסף וזהב רוחניים, כמובן מתוכן המאמר "אין חכם כבעל הנסיון"⁷⁰.

*

כג. האמור לעיל (סכ"א-ב) ה' הבהרה בנוגע להענינים שדובר לפנ"ז, ועתה ידובר בנוגע להשייך לאח"ז — כ"ד טבת:

ככ"ד טבת צריך לערוך סיום הש"ס — על החלוקה שהיתה בכ"ד טבת דאשתקד (אע"פ שבשנה זו נערכה חלוקת הש"ס ב"ט כסלו)⁷¹. אך מפני הקושי לערוך התוועדות בב' ימים רצופים (הן היום, כ"ג טבת, והן מחר, כ"ד טבת), ייערך סיום הש"ס עתה.

אמנם, בעמדנו ביום השבת לא ייאמר פלפול בנגלה ("זאגן שבת אַ נגלה פלפול, וועט עס זיין עפעס אַ מאַדנע הוראה לרביס"), אלא ע"פ

(70) ראה סה"מ תש"א ע' 69. אג"ק חט"ז ע' רלג. וש"נ.

(71) ראה גם שיחת י"ט כסלו סי"ב (לעיל ע' 216).

(67) טושו"ע ואדה"ז או"ח סשי"ט. וראה תו"א ר"פ חיי שרה. ובכ"מ.

(68) ראה תו"א שם. ובכ"מ.

(69) תו"א ותו"ח ר"פ וישב. ובכ"מ.

חסידות, ובפרט שהענין דלקמן (בסיום הש"ס) ביארו כ"ק מו"ח אדמו"ר בא' המאמרים שיוצא לאור עתה⁷².

כד. בסיום הש"ס שנינו: "כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר⁷³ הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות".

וע"פ הכלל⁷⁴ בדרשת "אל תקרי כו' אלא כו'", שהדרש אינו שולל את הפירוש הפשוט, אלא מוסיף עליו — הרי ב' הפירושים ("הליכות" ו"הלכות") שניהם אמת, ולא עוד אלא שיש להם שייכות זל"ז, שמהפירוש הפשוט באים להפירוש שע"ד הדרש, כדלקמן.

כה. "הליכות עולם" — קאי על כללות עבודתו של יהודי בבירור העולם, שזוהי תכלית ירידת הנשמה בגוף, לברר ולהעלות את הגוף ונה"ב וחלקו בעולם. וענין זה נעשה ע"י לימוד התורה — שזהו"ע ד"השונה הלכות".

ובפרטיות יותר:

בתיבת "עולם" יש ג' פירושים⁷⁵: (א) מלשון העלם, דהיינו הסתר, (ב) מלשון עלם, שפירושו נערות וכח (תוקף), (ג) לשון זמן. וכל ג' הפירושים שייכים גם להפסוק "הליכות עולם":

ע"פ האמור ש"הליכות עולם" הו"ע בירור העולם — מובנת השייכות לב' הפירושים הראשונים, מלשון העלם והסתר ומלשון תוקף, שהרי בירור העולם קאי לא על עוה"ב אלא על עוה"ז, שבו הוא תוקף ההעלם, והענין ד"הליכות עולם" הוא בירור תוקף ההעלם שבעולם. והשייכות דפירוש הג', לשון זמן — מובנת ע"פ הדרשה ד"כל השונה הלכות בכל יום":

מהדרש ד"אל תקרי הליכות אלא הלכות", יודעים רק שצריך להיות "שונה הלכות", אבל מניין למדים שצריך להיות "שונה הלכות בכל יום"?

והביאור בזה — שענין זה למדים ממ"ש "הליכות עולם", מלשון

74) ראה ס' הליכות אלי ס"ג. ועיין מו"נ ח"ג פמ"ג. שו"ת הרדב"ז ח"ג תשובה אלף סח (תרמ"ג). אנציק' תלמודית ערך אל תקרי (כרך ב' בתחלתו).

75) ראה סה"מ תש"ח ע' 160. ועוד.

72) ראה ד"ה מי העיר ממזרח בסה"מ תשי"ג (תאריך ה"פתח דבר": כ"ד טבת ה'תשי"ג) פ"ט (ע' 141 ואל"ך).
73) חבקוק ג, ו.

זמן, היינו, שלימוד ההלכות ("הליכות" — "הלכות") צריך להיות בכל זמן, וכיון ש"יומי מיפסקי אהדדי"⁷⁶, ו"כל יומא ויומא עביד עבדתי"⁷⁷, מובן, שלימוד ההלכות בכל זמן פירושו "השונה הלכות בכל יום".

כו. אמנם, ע"פ האמור שע"י לימוד ההלכות נעשה בירור העולם, נמצא, שפירוש הדרש — "אל תקרי הליכות אלא הלכות" — מביא לפירוש הפשוט — "הליכות עולם", בירור העולם, אף שבדרך כלל הסדר הוא להיפך, שהפירוש הפשוט מביא להפירוש ע"ד הדרש.

ויש לבאר זה ע"פ מארז"ל⁷⁸ "בשעה שעלה משה למרום (לקבל התורה) אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה .. תנה הודך על השמים"⁷⁹, אמר לו הקב"ה למשה החזיר להן תשובה .. אמר להן למצרים ירדתם .. יצה"ר יש ביניכם וכו'", והיינו, שנתנית התורה למטה היא בשביל בירור העולם דוקא.

ועפ"ז מובן שגם בנדו"ד מביא הפירוש הפשוט לפירוש הדרש — דכיון שלולי הענין דבירור העולם לא היתה התורה ניתנה למטה, ולא היו לנו הלכות התורה,

— התורה היתה ניתנת למלאכי השרת, לנשמות למעלה, או אפילו לנשמות בגופים כפי שהם למעלה, כמוכא בדרושי חסידות⁸⁰ שמתן-תורה הי' יכול להיות באופן שבנ"י יעלו למעלה לקבל התורה, והטעם לכך שמ"ת הי' באופן ד"וירד ה' על הר סיני"⁸¹, הוא, בשביל בירור העולם — נמצא, ש"הליכות עולם" (בירור העולם) מביא להענין ד"השונה הלכות".

*

כז. אמרו חז"ל⁸² "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" — שזהו א' העצות להפטר מהגלות ולהביא את המשיח.

ובכן: המאמר שנאמר לעיל (ד"ה היושבת בגנים) — מיוסד הוא על מאמר ושיחה (בענין המלאכים) שאמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע באור לכ"ד טבת תרס"ז⁸³. — הכת"י של המאמר לא ראיתי, אבל ישנה

(80) סה"מ ה'ש"ת ע' 114. תש"ד ע' 214.

תש"ט ע' 153 ואילך. תשי"ג ע' 224.

(81) יתרו יט, כ.

(82) אבות פ"ו מ"ו.

(83) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שבדרך

(76) נזיר ז, א ובפרש"י.

(77) זהר ח"א רה, סע"א. רסד, ב. ח"ג צד,

ריש ע"ב.

(78) טבת פח, ב ואילך.

(79) תהלים ח, ב.

הנחה של כ"ק מו"ח אדמו"ר על מאמר זה⁸⁴ (ואי"ה אחר השבת אתן להעתיקו). והשיחה — נדפסה בספר השיחות תורת שלום⁸⁵.

כח. בשיחה הנ"ל ביאר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע מפני מה מגיע להמלאכים שיקבלו מזיו אור כ"ק אדמו"ר רבינו הגדול בג"ע — שזהו לפי שהמלאכים מגפפין ומנשקין את אותיות התורה והתפלה שלמטה כדי להעלותם למעלה⁸⁶, שהרי הכל צריכים סיוע מלבד ר"ח כו'. — הכוונה היא לדברי הגמרא⁸⁷ "בכולהו אזלי מלאכי כי סלקי ונחת, לבר מגורהקא דר' חיאי דמנפשי' סליק ונחת".

אמנם, עפ"ז יכולים לחשוב שרבינו הזקן הוא בכלל אלה שצריכים סיוע כו' — הנה על זה המשיך כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע וסיפר סיפור שממנו מוכח שרבינו הזקן לא הי' צריך לסיוע כלל.

וזה דבר הסיפור (שסיפרו גם כ"ק מו"ח אדמו"ר בא' משיחותיו⁸⁸ באריכות יותר):

פעם אחת התענה אדמו"ר האמצעי תענית חלום. כשנודע הדבר לרבינו הזקן, הענישו על זה — כיון שדעתו של רבינו הזקן לא היתה נוחה מדרכים כאלה — שלא הניחו להכנס לאמירת דא"ח פעמיים. ואח"כ שאל רבינו הזקן את בנו אדמו"ר האמצעי מה חלמת, והשיבו: בחלומי נהר מים גדול, ומעבר לעבר מונח דף עץ על פני רוחב הנהר, וכ"ק הרב המגיד — לפי המראה שתיאר אדמו"ר האמצעי — עבר על הדף, והתנענע, ואח"כ עבר רבינו הזקן על הדף, ולא התנענע.

— ואמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע: מה צריכים להתענות על זה, לא ידעתי, עפעס ניט אַזאַ געוואַלדיקע זאַך. עכ"ל. —

והשיבו רבינו הזקן: מה החידוש שלך, הרבי (הרב המגיד) עשה צדיקים, ואנכי עשיתי ת"ל הרבה בעלי תשובה ג"כ.

— ענין זה שרבינו הזקן עשה הרבה בעלי תשובה, הוא ע"ד המאמר⁸⁹ "משיח אתא לאתבא צדיקיא כתיובתא", היינו, שגם אצל

86 ראה זהר ח"א כג, ב. ח"ב רא, ב. וראה גם הנסמן לעיל (ע' 273) בהמאמר הערה 58.

87 ב"מ פה, ב.

88 לקו"ד ח"ד תשנה, ב ואילך.

89 ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת דרושי שמע"צ צב, ב. ובכ"מ.

כלל אינו מציין את דרושי רבותינו נשיאינו שעליהם מיוסדים המאמרים, כי, דרושים אלה הם בה"כתבים" שלא נדפסו, ובמילא, הציון אליהם אין בו תועלת. ומה גם שבכלל אין זה נוגע כו'.

84 נסמן לעיל (ע' 265) בהמאמר הערה 3.

85 ס"ע 85 ואילך.

צדיקים צ"ל עבודת התשובה. וזהו החידוש של רבינו הזקן, אשר, להיותו נשמה חדשה¹⁶, הוצרך לפעול ענין חדש בעולם (שהרי בשביל הגדלת וחזוק הישנות אין צורך בנשמה חדשה), והוא — כמבואר בחסידות⁹⁰ ש"העולם טועים לומר (ש)דוקא אנשים פחותי הערך ובעלי עבירות הם הם הצריכים לתשובה, והאמת אינו כן כו", אלא גם אצל אלה שהיו צדיקים כל ימיהם, צ"ל ענין התשובה. —

ואח"כ אמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע:

ער מעג האָבן אַ ליכטיקן גן-עדן, ווי מ'זאָגט,

[ולהעיר, שבדרך כלל מדגישים שהעיקר הוא הגילויים דלעתיד לבוא, ולא גן עדן, ואעפ"כ נזכר כאן הענין דג"ע דוקא⁹¹],

ער האָט אַ סאָך אידן דערלייכט דעם נפש, באור האמיתי ואור החיים ממקור חיי החיים דעצמות אוא"ס ב"ה⁹².

[בסיום ההתוועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכל אלה שעדיין לא סיימו את המסכת שלקחו בחלוקת הש"ס אשתקד, יזדרזו לסיים המסכת עד צאת הכוכבים דיום מחר (כ"ד טבת)].

92) חסר סיום השיחה. — נזכר גם ע"ד הדעות אם האנשים שיהיו בזמן תחה"מ יצטרכו לשוב לעפר קודם התחי' (ראה גם אג"ק ח"ב ע' עה) — המו"ל.

90) לקו"ת דרושי ר"ה ס, ד. וראה לקו"ת ר"פ האזינו. ובכ"מ.
91) חסר המשך הביאור (המו"ל).